

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ȘI INFLUENȚA ORAȘULUI SUCEAVA ASUPRA HINTERLANDULUI SĂU APROPIAT, ÎN SECOLELE XIV—XVI

de MIRCEA D. MATEI

Analiza conținutului economic și stabilirea etapelor procesului formării orașului medieval Suceava ne-au pus, în repetate rânduri, în situația de a evidenția raporturile complexe și constante dintre această așezare, pe de-o parte, și zona înconjurătoare, pe de alta, raporturi fără a căror acceptare ca un factor istoric concret și obiectiv însuși procesul transformării Sucevei într-un centru urban înfloritor devine dificil de înțeles și pare rupt de contextul istoric al teritoriului estcarpatic. Dacă este necesar să se vadă în apariția așezării urbane de la Suceava expresia sintetizată a evoluției unei întregi zone geografice¹, este tot atât de necesar să se stabilească atât conținutul cit și formele concrete pe care le îmbracă diferitele etape ale procesului desprinderii Sucevei din mediul rural care i-a dat naștere, fără să mai vorbim de necesitatea de a intui modul în care, începînd cu un anume moment, orașul Suceava exercită o anume influență, asupra aceluiași mediu rural.

Nu există nici un motiv să reluăm, aici, discuția cu privire la condițiile în care s-a desfășurat procesul constituirii așezării urbane a Sucevei²; în schimb, este absolut necesar să se invoce anume realități *probabile* ale perioadei anterioare mijlocului secolului al XIV-lea, perioadă în care, în absența unei autorități politice centrale — în speță, a domniei — în Suceava rezida o altă autoritate politică, *locală*, reprezentată de un voievod, a cărui principală reședință se va fi aflat aici³. Necesitatea invocării unor astfel de realități este impusă de anume fapte concrete, constatate atât în cazul Sucevei cît și în cazurile altor orașe moldovenești din secolele XV—XVIII, și anume, în primul rînd, de existența așa-numitelor *ocoale* ale respectivelor orașe.

Cercetătorii și-au pus, nu o dată, întrebarea, pe deplin justificată, dacă ocoalele acestor orașe, reprezentate de anume sate care intrau, într-o formă juridică exprimată mai mult sau mai puțin clar, sub autoritatea respectivelor centre urbane (să fie „ascultătoare” — ca să folosim formula documentelor vremii) pot sau nu să fie interpretate drept expresie a unor realități istorice de dată mai veche, dar, pînă în momentul de față, soluțiile

¹ M. D. Matei, *Studii de istorie orășenească medievală (Moldova, secolele XIV—XVI)*, Suceava, 1970, p. 58 și urm.; M. D. Matei, Enr. I. Emandi, *Habitatul medieval rural din valea Moldovei și din bazinul Șomuzului Mare. Secolele XI—XVII*, București, 1982, p. 97—99.

² M. D. Matei, SCIVA, 28, 1977, 1, p. 71—87; idem, *Istoria orașului Suceava pînă la mijlocul secolului al XVI-lea* (sub tipar).

³ M. D. Matei, Enr. I. Emandi, *op. cit.*, p. 102—103.

propuse nu sînt pe deplin satisfăcătoare ⁴. În cazul special al Sucevei, se cunoaște faptul că documentele scrise din secolele XV—XVII menționează nu mai puțin de 23 de sate aflate, într-o formă sau alta, în „ascultare” de Suceava ⁵; dintre acestea, nu mai puțin de 14 sate „ascultă” direct de oraș ⁶, în rest 3 sate „ascultînd” de Curtea domnească din Suceava ⁷, iar altele 6 — de Cetatea de Scaun a Sucevei ⁸.

Problema este următoarea: dacă aceste sate, care „ascultau” de Suceava, se aflaseră, înainte de mijlocul secolului al XIV-lea, într-un anumit regim de dependență juridică față de feudalul local ce va fi rezidat în centrul voievodal de aici ⁹, a fost cu totul normal ca, odată cu trecerea Sucevei în stăpînirea autorității centrale (domnia), aceleași sate să fi trecut, și ele, în stăpînirea domniei, păstrîndu-și, în mod corespunzător, statutul de „ascultătoare” de orașul devenit, acum, „capitală” a țării ¹⁰.

Acesta este, însă, numai unul din aspectele problemei. Regimul juridic al respectivelor sate, în raport cu orașul de care ele „ascultau”, chiar dacă reglementează anume obligații ale satelor în discuție, nu deschide nici o portiță pentru înțelegerea originii și naturii raporturilor dintre aceleași sate și persoana cneazului sau voievodului ce va fi rezidat, înainte de mijlocul secolului al XIV-lea, în Suceava. Că aceste sate vor fi aparținut feudalului local este destul de probabil, dar cea ce îngreuiază înțelegerea satisfăcătoare a lucrurilor, pentru perioada mai tîrzie, este faptul că, deși aceleași sate aparțin domniei, ceea ce prevalează în definirea regimului lor juridic este apartenența la *ocolul* Sucevei și „ascultarea” de oraș ¹¹. În aceas-

⁴ Aurel V. Sava, Buletin științific al secției de științe istorice, filozofice și economico-juridice, 4, 1952, 1—2. p. 71—97; C. C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 277; D. Ciurea, *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, A. D. Xenopol — Iași, 2, 1965, p. 201—224; H. H. Stahl, *Studii de sociologie istorică*, București, 1972, p. 192 și urm.; N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova*, I. Organizarea de stat pînă la mijlocul secolului al XVI-lea, București, 1971, p. 29 și urm.; Em. I. Emandi, *Anuarul muzeului județean Suceava*, 4, 1977, p. 119—120.

⁵ Cf. Em. I. Emandi, *loc. cit.*, p. 122. Pentru deosebiri de păreri dintre diferiți istorici referitoare la numărul satelor din ocolul Sucevei, cf. *ibidem*, p. 120, nota 9.

⁶ Este vorba de satele: Pătrăuți, Tișăuți, Ungurea, Veriscicani, Ungureni, Berindești, Broșteni, Șcheia, Lămășeni, Cioraci, Mereni, Iușeni, Giulești și Bosanci.

⁷ Dragomirești, Rusciori și Hreățca.

⁸ Ipotești, Areni, Tătăruși, Stupca, Salcea, Vălcănești.

⁹ În ceea ce mă privește, continui să rămîn la părerea că stabilirea, cu atîta întîrziere, a principalei reședințe domnești la Suceava nu poate fi lipsită de semnificație. Cea mai plauzibilă dintre explicațiile posibile rămîne aceea că aşezarea întîrîtă de aici a fost centrul politic și militar al unuia dintre feudații mai importanți ai Moldovei, feudal ce s-a supus cu întîrziere autorității centrale, el fiind înlăturat din Suceava (în condiții ce rămîn neclarificate) abia de către voievodul Petru I Mușalinul (cf. M. D. Matei, *Magazin Istoric*, 13, 1979, 1, p. 22).

¹⁰ Cel puțin pentru cazul Sucevei, opinia lui H. H. Stahl referitoare la anterioritatea orașelor și ocoalelor lor în raport cu domnia poate fi acceptată fără rezerve. În ceea ce privește, însă, intrarea acestui oraș în stăpînirea „descălecătorilor maramureșeni” (H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 199), cred că opinia pe care am formulat-o în nota precedentă înapune o rezervă totală față de punctul de vedere al reputatului savant, citat aici.

¹¹ Împrejurarea că satele din ocolul Sucevei nu depinseseră, înainte de mijlocul secolului al XIV-lea, de comunitatea orașenească, ci de persoana feudalului local definește, cred, și cadrul care pune în valoare sensul adevărat (și just) al observației lui D. Ciurea, potrivit căreia „sătenii din ocol nu erau dependenți de țîrgovești sub nici o formă; ei aveau obligații față de domnie și de reprezentantul acesteia în ocol...” (D. Ciurea, *loc. cit.*, 2, 1965, p. 202), *domnia fiind aceea care preluase integral drepturile și atribuțiile fostului feudal local* asupra satelor ce intraseră în stăpînirea și sub jurisdicția acestuia. În acest context, însă, consider foarte dificilă acceptarea unei alte opinii a aceluiași istoric (*ibidem*, p. 193), potrivit căreia ocoalele s-au constituit numai ca urmare a inițiativelor domnești. Drept consecință, D. Ciurea apreciază că existența unor sate care făceau parte „din vechime” din ocolul Siretului ar constitui o excepție. În schimb, este de menționat poziția, cu totul opusă, a lui Emil I. Emandi, care susține, pe temeiul unor raționa-

tă situație, totul pare să îndemne la acceptarea opiniei că, și în perioada anterioară statului feudal de-sine-stătător, era răspândită concepția că aceleași sate depindeau nu numai de persoana, ci și de *curtea* feudalului ce rezida în Suceava, concepție și practică ce s-au păstrat și permanentizat chiar în noile condiții juridice introduse în viața țării de către noua (și calitativ diferită) autoritate politică instalată în Moldova, și anume de autoritatea centrală.

Chiar dacă aceasta este, pentru moment, numai o ipoteză de lucru, cred că există multe șanse ca ea să fie confirmată de cercetări viitoare, o primă și importantă confirmare putînd-o constitui realitatea — cunoscută și acceptată, ca atare, de specialiști — reprezentată de existența unor sate care „ascultă” de alte sate, constituind *ocolul* acestora ¹². O atare situație nu își poate afla o explicație cît de cît satisfăcătoare decît dacă se admite existența unor feudali locali în satele care își au propriile ocoale, feudali ce își vor fi avut *curțile* în amintitele sate și din care își vor fi exercitat autoritatea asupra întregului lor domeniu.

Revenind la problema Sucevei, este de făcut precizarea că existența *ocolului* orașului nu asigură obligatoriu și cadrul necesar discutării problemei influenței Sucevei asupra *hinterlandului* său. Într-adevăr, este suficient să se privească situarea pe hartă a satelor ce intră în *ocolul* Sucevei — sau „ascultă” de tirg, de Curtea domnească sau de Cetatea de Scaun ¹³ — pentru a înțelege că atît distanțele care separă Suceava de unele din aceste sate, precum și intercalarea între ele și *hotarul* ¹⁴ tirgului a altor sate, care

mente ce merită reținute, anterioritatea, în raport cu momentul constituirii statului feudal, a existenței ocoalelor unor țirguri moldovenești, și, în orice caz, a *ocolului* orașului Suceava (Em. I. Emandi, *loc. cit.*, p. 122). Dealtfel, cu încă mulți ani în urmă, C. C. Giurescu (*op. cit.*, p. 141) își exprimase credința că existența satelor de ocol este de dată mai veche decît începuturile domniei, tot așa cum a făcut-o, în mai multe rânduri, H. H. Stahl (v. și *Contribuții la studiul satelor denălmăse românești*, I, București, 1958, p. 72—73).

¹² În actul din 18 noiembrie 1393, Roman voievod dăuiește lui Todor și fraților acestuia un sat pe Suceava. În delimitarea hotarelor acestuia apare, ca unul din punctele de reper ale hotărîniciei „*ocolul lui Rademir*” (*DRH*, A, Moldova, I, București, 1973, p. 5). Deși formula că atare poate da naștere unor semne de întrebare, cred că nu este hazardată interpretarea ei în sensul indicării unei grupări de sate aparținătoare unui boier Rademir și care constituiau *ocolul* unuia din sate în care boierul își avea curtea sa (cf. M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, p. 14, nota 1). În al doilea rînd, amintesc actul din 13 decembrie 1421, prin care voievodul Alexandru cel Bun dă în folosință fostei sale soții, Rîngaila, „*oppidum nostrum Sericht et Holchowetz, cum villis et villulis et pertinencijs, molendinis, piscinis, theloneis et censibus et redditibus et omnibus ipsorum proventibus ad oppidum predictum, et Holhowecz pertinentibus*” (*DRH*, A, Moldova, I, p. 71). Faptul că Volovățul nu este însoțit de precizarea că este oraș, ca Siretul, înlătură orice dubiu în legătură cu caracterul acestei așezări. Tocmai de aceea, împrejurarea că unele din satele și cătunele ale căror venituri erau date Rîngailii puteau depinde și de Volovăț (și nu numai de Siret) servește, în mod curent, ca temei pentru admiterea existenței unui ocol al satului Volovăț. Important, în ambele cazuri, rămîne faptul că din documentele citate lipsesc orice referiri ale emitenților la constituirea de către ei sau prin *hotărîri ale lor* a acestor ocoale, ceea ce conduce, în mod firesc, la opinia că aceste ocoale se constituiseră înainte de formarea statului feudal al Moldovei.

¹³ V. harta satelor din *ocolul* Sucevei medievale, la Em. I. Emandi, *loc. cit.*, p. 128, fig. 1. În context, este necesar să se amintească faptul că nu întotdeauna în documentele medievale se face distincția fermă între „atîrnarea” unui sat de tirgul Sucevei sau de Cetatea de Scaun. Cu titlu de exemplu, amintesc actul din 7 noiembrie 1622, în care satul Șcheia apare ca „ascultător de *ocolul* tirgului Suceava și cetatea” de Scaun (*DIR*, A, Moldova, veac XVII, 5, p. 172—173).

¹⁴ Deoarece, aici, nu îmi propun să discut în mod special problema această, mă mulțumesc să amintesc că în istoriografia românească nu s-a insistat suficient asupra nevoii de a se face o distincție netă între *ocolul* orașelor și, respectiv, *hotarul* lor, formulările întîlnite în unele lucrări dînd naștere la confuzii păgubitoare („Toate orașele, atît din Moldova, cît și din Țara Românească, aveau în jurul lor un ocol sau un hotar de mîșie, pînă la începutul secolului al XIX” — V.

nu fac parte din ocolul oraşului, nu justifică considerarea satelor din ocolul Sucevei ca făcând parte şi din hinterlandul acestui oraş. În aceste condiţii, este aproape obligatoriu să se accepte opinia că statutul juridic de *sat de ocol* nu echivala, prin definiţie, cu intrarea satului în orbita influenţei directe şi permanente a respectivului centru urban, în cazul de faţă a Sucevei.

În câteva studii publicate în anii din urmă ¹⁵, am încercat să definesc atât cadrul cronologic în care trebuie discutată problema raporturilor dintre oraş şi sat în evul mediu, cât şi, mai ales, să sugerez necesitatea condiţionării volumului şi conţinutului acestor raporturi, în primul rând, de nivelul de dezvoltare, într-un moment sau altul, a economiei specific urbane, în fiecare dintre aşezările ce intră în discuţie. În cazul Sucevei, este sigur că, înainte de mijlocul secolului al XIV-lea — când în interiorul aşezării nu se pot distinge, decît cu mare greutate, pe planul producţiei materiale, trăsături deosebitoare, care să indice apariţia unei producţii cu caracter de meşteşug urban specializat — ar fi foarte dificil să se vorbească despre anume raporturi de influenţare, de către oraşul în formare, a satelor din împrejurimile acestei aşezări. Perioada respectivă, care poate fi considerată ca fiind de cristalizare a unor activităţi meşteşugăreşti specializate în cuprinsul aşezării, este încă departe de a înregistra diferenţieri *calitative* între ceea ce se producea în Suceava şi, respectiv, produsele similare, realizate în mediul rural înconjurător.

De la început, trebuie înlăturată ideea că între Suceava mijlocului secolului al XIV-lea şi satele din împrejurimile acesteia nu se produsese diferenţieri de nici un fel. Dacă, pentru moment, domeniul producţiei de bunuri materiale nu permite stabilirea unor trăsături deosebitoare, este de presupus că aceasta ar trebui să se explice, mai curînd, prin împrejurarea că, în etapa respectivă, desprinderea Sucevei de restul aşezărilor se făcuse, prevalent, pe planul semnificaţiei rolului ei administrativ şi politic, ca sediu al unui voievodat ¹⁶, fără ca această poziţie prevalentă să fi fost însoţită şi de fenomene cu conţinut economic capabile să se manifeste în forme exterioare, în măsură să evidenţieze, în mod concludent, locul, calitativ superior, pe care Suceava începea să îl ocupe pe planuri multiple şi complexe.

Judecat prin această prismă, s-ar părea că rolul pe care l-a jucat Suceava în viaţa economică a comunităţilor rurale din zonă — cel puţin pînă în deceniile şapte-opt ale secolului al XIV-lea — a fost, aşa cum am postulat încă cu multă vreme în urmă ¹⁷, acela de *loc de schimb* al unor produse, aproape exclusiv agricole, devenite sistematic sau doar incidental mărfuri. Cu alte cuvinte, credem că ar corespunde cel mai bine realităţilor epocii să se definească rolul economic al Sucevei, pînă în perioada arătată, ca fiind acela de *tîrg*; dacă, la începuturile sale, acesta avea numai un caracter periodic, nu există motive de îndoială că, pe măsura trecerii vremii,

Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (secolele XIV—XVII)*, Bucureşti, 1957, p. 416: „... din tîrg sau oraş mai face parte ocolul sau moşia oraşului. Hotarul oraşului nu se opreşte la limita caselor sau la zidurile şi palisadele aşezate în jurul acestor case, ci cuprinde în jurul său un teritoriu rural, dependent de oraş, cu ogoare, păduri, păşune şi de asemenea şi cu multe sate care intră în ocolul oraşului” — *ibidem*, p. 415). Pentru sublinierea necesităţii stringente de a se face distincţia amintită, cf. şi I. Toderaşcu, *Analele ştiinţifice ale universităţii „Al. I. Cuza” — Iaşi, Serie nouă, Istorie*, 12, 1966, p. 153—154.

¹⁵ M. D. Matei, SCIVA, 29, 1978, 3, p. 365—384; idem, Valachica, 10—11, Tîrgovişte, 1978—1979, p. 129—136.

¹⁶ M. D. Matei, *Istoria oraşului Suceava pînă la mijlocul secolului al XVI-lea* (sub tipar).

¹⁷ Idem, *Contribuţii arheologice la istoria oraşului Suceava*, Bucureşti, 1963, p. 64—65

tîrgul a căpătat un caracter statornic ¹⁸, impunîndu-se în viața economică a zonei, asupra căreia a început, tot treptat, să exercite și o oarecare influență directă. Începînd să beneficieze sistematic de resursele multiple ale unei zone destul de întinse ¹⁹, Suceava a putut trece la o nouă etapă, calitativ superioară, în procesul urbanizării sale, etapă ce s-a desfășurat într-un cadru politic structural diferit de cel anterior, cadru pe care i l-a definit calitatea sa de principală reședință a domniei Moldovei.

Alegerea Sucevei drept reședință principală a voievozilor țării a creat un cadru calitativ nou și pentru afirmarea economică a orașului, în primul rînd în sensul că a impus intrarea Sucevei în circuitul economic internațional, ceea ce nu a întîrziat să se reflecte pozitiv și în influența pe care orașul a început să o exercite asupra lumii rurale imediat înconjurătoare. Deși apare numai cu mare întîrziere înregistrat în izvoarele cartografice ale vremii — și, chiar și atunci, nu întotdeauna cu numele redat corect ²⁰ — este neîndoielnic că Suceava a devenit o etapă importantă a comerțului internațional încă înainte de ultimul sfert al secolului al XIV-lea, ceea ce nu putea să nu influențeze *direct* ritmul dezvoltării sale economice, în primul rînd al propriei sale producții meșteșugărești și al desfacerii acestora în lumea satelor.

Pe plan cronologic, ultimul sfert al secolului al XIV-lea reprezintă, pentru domeniul asupra căruia stăruim în studiul de față, o importanță cu totul particulară. Orașul a cunoscut, în acest sfert de veac, sub influența benefică a prezenței autorității centrale în proaspăta sa „capitală”, o foarte grăbită remodelare a vieții economice a locuitorilor, în sensul consolidării trăsăturilor urbane a activității acestora. Din motive lesne de înțeles, specialiștii identifică această perioadă cu efapa inițială a suitei de măsuri luate de voievodul Petru I Mușatinul, măsuri care au vizat, cu precădere, implantarea aici a unor importante construcții, dintre care le amintim, ca

¹⁸ Pentru a înlătura eventuale confuzii, generate de aparenta neconcordanță dintre rolul economic relativ modest pe care îl atribuie Sucevei dinainte de mijlocul secolului al XIV-lea și, respectiv, calitatea aceleiași așezări de centru administrativ și politic al unei formațiuni politice — cnezat sau voievodat — cred oportun să precizez că Suceava perioadei amintite putea juca, din punct de vedere economic, rolul unui „tîrg de vale”, al cărui rol economic a fost definit de P. P. Panaitescu, astfel : „... într-o epocă îndepărtată, văile formau unități economice separate, cu satele lor, în mijlocul cărora se afla centrul de schimb și de pază, sediul voievodului. Acolo veneau negustorii străini, și tot acolo s-au ridicat primele orașe” (P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 282).

¹⁹ Chiar dacă problema nu este invocală în paginile de față, este locul să se amintească (măcar) importanța *resurselor umane* de care dispunea zona în discuție, pentru formarea și, apoi, dezvoltarea orașului. Pe lîngă împospătarea continuă a populației sale cu elemente noi, recrutate din lumea rurală, orașul a beneficiat și de faptul că, prin aceasta, se permanentizau, în dublu sens, legăturile sale cu lumea rurală înconjurătoare.

²⁰ Dacă lipsa orașelor românești din portulane „se explică prin lipsa de informații a autorilor acestor hărți sau prin spiritul pur nautic care preleva asupra celui geografic continental și celui istoric, în conceperea lor” (Marin Popescu-Spineni, *România în istoria cartografiei pînă la 1600*, 1, București, 1938, p. 81) rămîne, totuși, curios faptul că prima menționare corectă a numelui Sucevei într-o hartă medievală se înregistrează abia pe harta lui Iacopo Gastaldo, din anul 1548 (*ibidem*, 2, București, 1938, harta 45), cînd orașul este înregistrat cu numele *SUCEAVA*. În rest, pe hărți anterioare celei amintite, numele orașului Suceava este trecut în forme destul de variate și, mai ales, nu întotdeauna este ușor de stabilit o legătură sigură între el și toponimele care îl înlocuiesc, pe respectivele hărți. În acest sens, cîteva exemple vor fi edificatoare : *ZACAVIA* (harta lui Nicolaus Germanus, din 1482, ediția din 1507, îngrijită de călugărul Marcu și de Ioan Cota — *ibidem*, 1, p. 102); *ZASTAMA* (harta aceleiași, ediția din 1513 — *ibidem*, p. 106); *SACVNIA* (harta lui Nicolaus Cusanus, din 1490 — *ibidem*, 1, p. 95, și *ibidem*, 2, harta 35); *SOCZAU* (harta lui Georgius de Reichersdorfer, din 1541 — *ibidem*, 2, harta 43); *SOSSAUIA* (harta lui Ioan Honterus, din 1541 — *ibidem*, 2, harta 41).

mai pline de semnificații, pe următoarele : cetatea de la vestul orașului (Șcheia), a cărei semnificație militară nu poate scăpa la o analiză a modului în care voievodul a urmărit să sublinieze prezența domniei în noua sa reședință, fapt confirmat și de cea de-a doua importantă construcție din oraș, ridicată în același timp : Curtea domnească.

Pe plan economic, în sfertul de veac amintit, se înregistrează manifestarea, în producția meșteșugărească, a unor particularități, în funcție de care s-a putut defini procesul transformării în *meșteșug* a unor activități insuficient specializate până atunci, pentru discuția de față această observație devenind deosebit de importantă, deoarece pe baza noilor trăsături pe care le capătă producția de bunuri în Suceava se poate urmări și procesul pătrunderii în zona rurală înconjurătoare a unor mărfuri realizate de meșteșugarii orașului.

Intrucit nu ar fi de o utilitate deosebită să se facă aici o prezentare detaliată a noilor trăsături sub care apare producția specializată din Suceava în perioada arătată, mă mulțumesc să precizez că fenomenul cel mai important și caracteristic al ultimului sfert al secolului al XIV-lea, în domeniul amintit, este „standardizarea” tehnică și tipologică a unor categorii de produse (în principal a celor ceramice), fenomen de altfel nu aici precizat pentru prima dată ²¹, și în funcție de care se stabilește, în mod curent, caracterul specializat al unei activități proprii centrelor urbane medievale ²².

Absența unor astfel de particularități în producția realizată — în același ultim sfert al secolului al XIV-lea — în lumea rurală din jurul Sucevei (cercetările arheologice din satele din jurul Sucevei sint destul de numeroase pentru a oferi garanția și certitudinea acestei observații) ²³, în afara faptului că vine să confirme caracterul *strict urban* al fenomenului amintit, are și darul de a evidenția ritmul relativ lent al procesului pătrunderii produselor de sorginte urbană în lumea rurală, altfel neexplicându-se de ce meșteșugul rural trădează atât de târziu influența celui urban. De altfel, constatarea nici nu trebuie să surprindă, deoarece, la începutul ultimului sfert al secolului al XIV-lea, este greu de presupus că meșteșugarii suceveni aveau capacitatea de a satisface și alte nevoi decât cele ale locuitorilor orașului însuși, mai ales dacă îi includem în rîndul acestora și pe toți cei ce se stabiliseră în Suceava, odată cu venirea aici a domniei : boieri, negustori, slujitori, garnizoana cetății etc.

Pentru a înțelege mai bine progresele înregistrate în producția meșteșugărească din Suceava, în ultimul sfert al secolului arătat, este, însă, nevoie să introducem în discuție un factor nou, de certă însemnătate pentru viața economică a orașului, în general. După cum se știe — faptul fiind relevat aproape cu regularitate — odată cu stabilirea domniei la Suceava și mai ales în legătură cu ridicarea noilor construcții voievodale din oraș, în Suceava și-au făcut apariția o serie de elemente etnice nelocale, a căror contribu-

²¹ M. D. Matei, SCIV, 11, 1960, 1, p. 114.

²² În orice caz, producția meșteșugărească specializată de ceramică este considerată una dintre primele activități specifice orașului medieval european în formare (cf. A. Gileysztor, *Studi in onore di Armando Sapori*, I, Milano, 1957, p. 139), ea fiind pusă pe picior de egalitate cu prelucrarea metalelor, cu țesutul și cu alte activități considerate majore.

²³ Astfel de cercetări s-au făcut, pînă în prezent, la : Udești (M. D. Matei, Alexandru Rădulescu, *Studii și materiale, Istorie*, 3, Suceava, 1973, p. 265—289), Mihoveni (N. Ursulescu, Paraschiva Bătrînic, *Anuarul muzeului județean Suceava*, 5, 1978, p. 89—106) și, mai ales, la Vornicenii Mari (M. D. Matei, Em. I. Emândi, *op. cit.*), Berchisești, Liteni și Zaharești (M. D. Matei, Em. I. Emândi, Octav Monoranu, *Anuarul muzeului județean Suceava*, 9, 1982, p. 25—131 (Extras).

ție, mai ales, la construirea cetății de la Șcheia a fost socotită ca foarte importantă. Această grupare etnică nelocală, în care, cu mulți ani în urmă, am crezut că pot identifica o populație germană venită din Polonia ²⁴ a introdus în mediul sucevean, așa cum o făcuse și în alte locuri în Europa ²⁵, o serie de produse specifice, a căror principală particularitate rezida în nivelul tehnic superior de execuție. Cunoașterea acestor produse de către meșteșugarii suceveni nu a rămas fără urmări, aceștia însușindu-și unele tehnici și procedee (mai ales din domeniul produselor ceramice), prin a căror aplicare în producția proprie nivelul tehnic al meșteșugului local resimțindu-se pozitiv.

Pe planul cercetării care ne preocupă aici, modificările petrecute în cadrul meșteșugului sucevean sub influența factorilor amintiți oferă repere cronologice decisive, pentru cunoașterea ritmului pătrunderii produselor orășenești pe piața satelor din împrejurimi, pe aceste temeuri devenind posibil să se stabilească faptul că fenomenul influențării meșteșugurilor satești de către cele urbane începe să fie un fapt cert la finele secolului al XIV-lea.

După cum era de așteptat, în etapa de început a relațiilor economice de schimb între orașul deplin constituit și satele din împrejurimi se înregistrează numai pătrunderea sporadică în unele sate a citorva produse realizate de meșteșugul orășenească, dar și acest fenomen se restrânge, teritorial, la satele aflate în împrejurimile imediate ale Sucevei; sub raport cantitativ, astfel de produse sînt foarte puțin numeroase, iar ca varietate ele se reduc la categoria produselor ceramice. Într-adevăr, pînă la începutul secolului al XV-lea, în toate satele din împrejurimile Sucevei, în care s-au făcut săpături arheologice, prezența produselor ceramice de proveniență orășenească se remarcă cu ușurință, pe fondul producției rurale tradiționale, conservatoare ca tehnică și modestă sub raportul gamei formelor ²⁶. Ceramica cenușie, devenită aproape exclusivă în mediul orășenească sucevean la finele secolului al XIV-lea, începe să pătrundă în casele sătenilor din jurul Sucevei, dar astfel de descoperiri sînt, încă, puțin numeroase, și aceasta nu atît datorită prețului produselor, cît mai ales din cauză că chiar olarii suceveni nu realizau, la acea dată, un volum de mărfuri suficient de mare pentru a asigura atît nevoile orășenilor, cît și ale consumatorilor rurali ²⁷. În plus, ceea ce trebuie reținut este faptul că, la acea dată, adică la finele secolului al XIV-lea, produsele orășenești nu începuseră să influen-

²⁴ M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, p. 157.

²⁵ Pentru bibliografia de bază, cf. *ibidem*, p. 155—156, notele 27—34. Mai recent, cf. V. Nekuda, K. Reichertová, *Středověká keramika v Čechách a na Moravě*, Brno, 1968.

²⁶ Este util de precizat, că în sprijinul acestei aprecieri vin chiar și unele descoperiri făcute la Suceava. Astfel, în timpul cercetărilor făcute la cetatea de la Șcheia, alături de ceramica de certă factură orășenească, au fost descoperite și numeroase fragmente ceramice de proveniență rurală, pe care autorii cercetării o atribuie, pe bună dreptate, țăranilor „care au lucrat la ridicarea cetății” (Gh. Diaconu, N. Constantinescu, *Cetatea Șcheia*, București, 1960, p. 77). Dealtfel, cercetări făcute și în alte părți au confirmat că astfel de deosebiri între ceramica orășenească și cea rurală continuă să se observe, pînă destul de tîrziu, în secolul al XV-lea (M. D. Matei, L. Chițescu, *Dacia*, N.S., 7, 1963, p. 461—464).

²⁷ În afară de aceasta, rîndine preocupantă și problema aprecierii numărului meșteșugarilor cu acest profil, care lucrează în Suceava sfîrșitul secolului al XIV-lea. În lipsa unor date comparabile cu acelea care permit judecăți referitoare la secolul al XV-lea, nu este exclusă nici eventualitatea ca numărul acestor meșteșugari să fi fost încă insuficient, el sporind abia în etapa următoare.

teze meșteșugul rural, fenomenul respectiv urmînd să se înregistreze abia la începutul secolului al XV-lea.

Fără îndoială, discuția nu trebuie să se restrîngă la domeniul producției ceramice. Complexitatea activităților desfășurate în cuprinsul orașului Suceava face necesară urmărirea pătrunderii în mediul rural a mult mai numeroase categorii de produse, dintre care un loc important îl ocupă obiectele de metal pentru uz gospodăresc, uneltele agricole și, nu în ultimul rînd, obiectele de îmbrăcăminte și podoabă. Vorbînd, însă, despre prelucrarea metalelor ca și despre orfevrerie trebuie făcută precizarea că activitățile respective și-au făcut mult mai puțin simțită influența asupra meșteșugului rural, în permanență existînd decalaje de ordin tehnic și deosebiri de natură tipologică între produsele meșteșugului orășenesc și cele realizate de meșterii satelor. Mai mult, există motive serioase să ne îndoim de producerea în mediul rural a vreunui tip de obiecte de podoabă lucrate din metal, totalitatea descoperirilor făcute mai ales în necropolele sătești, cercetate arheologic, avînd o certă proveniență urbană și aflîndu-și analogii cu descoperiri făcute în perimetrul orașului medieval Suceava.

Cele două etape, menționate pînă acum, de pătrundere a produselor meșteșugului urban în satele din împrejurimile Sucevei, și care constituie hinterlandul acesteia, își află o foarte sugestivă ilustrare și în realitățile numismatice ale vremii, fapt care poate fi considerat normal. Într-adevăr, așa cum demonstrează un mare număr de descoperiri numismatice, numărul monedelor emise de voievodul Petru I Mușatinul, ca și de Ștefan I (după opinia specialiștilor, voievodul Roman I nu a emis monedă proprie, ci a folosit moneda predecesorului său, Petru I) este destul de redus în mediul rural²⁸, iar valoarea ridicată a acestora, ca și lipsa unei monede divizionare moldovenesti, par să fi constituit, pînă la începutul secolului al XV-lea, o dificultate reală în lărgirea circulației monetare. Desigur, ar fi greu de admis că situația semnalată ilustrează o cvasiinexistentă circulație a mărfurilor în interiorul țării, aceasta obligînd la atribuirea unui rol încă destul de important schimbului în forma trocului. Plasat în acest context, este de la sine înțeles că, pînă la apariția monedei moldovenesti divizionare — adică pînă la anul 1408, cînd voievodul Alexandru cel Bun emite primele sale monede anepigrafe — schimbul de mărfuri între oraș și sat trebuie privit și dimensionat cu foarte multă circumspecție. Așa fiind, nu mai poate surprinde numărul destul de restrîns de obiecte de proveniență orășenească aflate în mediul rural, și aceasta cu atît mai mult cu cît, repet, însuși volumul producției meșteșugului urban pare să fi rămas relativ modest în Suceava, pînă spre finele secolului al XIV-lea.

Cu alt prilej, am căutat să pun în evidență faptul că, pentru Suceava, începutul secolului al XV-lea a fost însoțit de o serie de măsuri adoptate de domnie, vizînd direct viața economică a orașului²⁹; ca urmare, cel puțin în parte, a acestor măsuri, în cuprinsul orașului s-au produs anume fenomene, dintre care cel mai important rămîne concentrarea meșteșugarilor într-un cartier bine determinat al orașului, dar asupra semnificației com-

²⁸ Situația este la fel de semnificativă, chiar și pentru Suceava, unde nu s-au descoperit decît 42 de monede emise de Petru I Mușatinul, iar din cele emise de Ștefan I s-a descoperit un singur exemplar, aflat în umplutura unui cuptor de ars ceramică, în sectorul „Șipot” (identificare Octavian Iliescu).

²⁹ M. D. Matei, *Istoria orașului Suceava pînă la mijlocul secolului al XV-lea* (1971), p. 107.

plexe a acestei realități nu mai este cazul să stăruim și aici ³⁰. Mai important mi se pare un alt aspect, pe care îl confirmă totalitatea descoperirilor arheologice aparținând aceleiași perioade, și anume trecerea la producția de serie mare în cadrul aceluiași meșteșug, în condițiile uniformizării tehnice și tipologice a producției, ceea ce constituie semnul de recunoaștere a unei producții pe care nu o mai dimensionau numai cerințele consumatorilor din oraș.

Sporirea cantității de mărfuri de sorginte urbană, care se constată în satele din împrejurimile Sucevei odată cu începutul secolului al XV-lea, nu mai constituie, astfel, o realitate greu de explicat, iar semnificația ei economică este multiplă și complexă. În primul rând, baterea unei monede divizionare de aramă, chiar în primii ani de domnie a lui Alexandru cel Bun, a pus la dispoziția populației țării acel mijloc de schimb de care se simțea nevoie în cel mai înalt grad, necesitate ilustrată de larga și rapida ei răspîndire, în toate mediile locale. Într-adevăr, dacă se are în vedere faptul că această monedă divizionară de aramă, emisă la începutul secolului al XV-lea, este prima monedă moldovenească care pătrunde în unele sate, ea fiind, în același timp, și foarte des întîlnită în necropolele cercetate arheologic, ca inventar al unui mare număr de morminte ³¹, se va contura și mai bine măsura în care o astfel de monedă răspundea nevoilor economice interne ale Moldovei ³².

Încurajat de acest mijloc lesnicios, schimbul de mărfuri între oraș și satele din împrejurimi s-a intensificat, vizibil și în ambele sensuri, astfel încît, pe măsura creșterii cantităților de produse agricole și de materii prime pătrunse pe piața Sucevei, se înregistrează, ca fenomen complementar, și creșterea cantităților de mărfuri produse de meșteșugul urban, care pătrund în lumea satelor. Începînd din acest moment, însă, problema raporturilor economice dintre orașul Suceava și satele din hinterlandul acestuia se pune între alte coordonate, ea trebuind să fie judecată, în primul rând, prin prisma influențelor pe care produsele meșteșugurilor urbane le vor avea asupra producției meșteșugărești din sate. Or, privite pe termen lung, sintem obligați să remarcăm că aceste raporturi au avut consecințe atît pozitive cît și negative. Să exemplificăm.

În domeniul olăriei (atît de contestat, ca semnificație, de către ne-specialiști, dar poate cel mai sensibil la cuceriri tehnice înregistrate în lungul vremii) se face resimțită, cu cea mai mare rapiditate, influența pozitivă a pătrunderii produselor orășenești pe piața satelor. Olăria de întrebuințare curentă, care, pînă la începutul secolului al XV-lea, păstra, pregnant, trăsături specifice tradiționale, își însușește, cu foarte mare rapiditate, tehnologia superioară utilizată în mediul urban, concomitent cu aceasta făcîndu-se și încercări ușor vizibile de a se imita forme și decoruri de

³⁰ *Ibidem*. Nu ar trebui, însă, exclusă nici eventualitatea ca acest fenomen să aibă și o altă semnificație, și anume aceea ca, prin concentrarea meșteșugarilor într-un cartier rezervat lor, însăși producția acestora să poată fi mai ușor controlată de către autoritățile orășenești. Aceasta, datorită faptului că, începînd cu un anumit moment, în orașele medievale „il n'est pas possible à chacun d'exercer le métier qu'il veut, à l'endroit et sous la forme qui lui plaît” (O. L. Barkan, *Recueils de la Société Jean Eddin*, 7, Bruxelles, 1955, p. 302).

³¹ În acest sens, printre descoperirile cele mai semnificative făcute în satele din împrejurimile Sucevei, merită citate și lăcările la ur și argilă menționate în necropole de la Liteni a nu mai puțin de 11 astfel de monede anegrele, depozitate în jurămintele înfrîngerii a unui vas cenușiu.

³² Lucrurile sînt pe deplin confirmate, tot în satele din împrejurimile Sucevei, de descoperiri făcute la Udești și Berchis și

vase ³³ larg răspindite în ceramica orășenească, dar lipsind din experiența proprie a meșteșugului sătesc.

Desigur, lucrurile trebuie judecate nu numai în funcție de capacitatea meșteșugului rural de a-și însuși cunoștințe noi, ci, poate, mai ales, în funcție de măsura în care lumea satelor primea sau respingea noile forme și decoruri. În acest sens, trebuie să remarcăm că, pe fondul pătrunderii rapide în sate a tehnologiei noi de producție, consumatorii rurali au acceptat cu destule rezerve și întârzieri acele forme care răspundeau mai puțin nevoilor lor curente, paharele, tigăile și chiar strachina-farfurie fiind foarte rar întâlnite în inventarul locuințelor sătești. În același timp, însă, este de făcut observația că meșteșugului sătesc i-au rămas aproape inabordabile produse a căror execuție ridică probleme tehnice mai mult sau mai puțin deosebite (cum este cazul ceramicii smălțuite), alteori lipsa cererii de anumite produse (cahlele pentru sobe) fiind determinantă în nerealizarea lor de către olarii sătești. Dovezi în acest ultim sens sînt multiple, dar nu voi invoca aici decît unul singur, foarte semnificativ: într-o locuință de suprafață, datînd din prima jumătate a secolului al XV-lea, descoperită la Liteni, aparținînd, cu certitudine, unui mic feudal ³⁴, deși s-au descoperit urme ale unei sobe, nu există nici un indiciu că aceasta ar fi fost lucrată din cahle, toate materialele probînd amenajarea ei din cărămidă.

Prelucrarea metalelor reprezintă un capitol cu totul aparte al discuției referitoare la modul și măsura în care creșterea capacității economice a orașului Suceava au putut influența activitățile meșteșugărești din satele hinterlandului acestuia. Cercetări numeroase și complexe făcute asupra unui mare număr de obiecte de metal, provenind din cîteva așezări rurale din împrejurimile Sucevei ³⁵ și datînd din secolele XIV—XVI, au condus la cîteva încheieri de importanță reală pentru discuția de față, încheieri foarte plauzibile dacă se ține seama de un complex de factori locali sau generali. În primul rînd, s-a confirmat că *satele din hinterlandul Sucevei au avut propria lor activitate de prelucrare a metalelor*. Chiar dacă nu peste tot această activitate se va fi desfășurat la același nivel — la Tulova, de pildă, ele fiind mai consistente decît în alte așezări (fapt explicabil prin existența, aici, a curții vornicului Oană) — nu există nici un dubiu că reducerea minereului și prelucrarea metalelor constituiau activități curente chiar în sate de mai mică importanță și amploare (Berchișești).

Cu totul altfel se pune, însă, problema nivelului cunoștințelor meșteșugarilor sătești și a volumului producției realizate de aceștia. Analizele la care au fost supuse unele din obiectele de metal descoperite la Tulova, Liteni, Zaharești sau Berchișești au permis stabilirea, cu un foarte ridicat coeficient de certitudine, a provenienței din ateliere sătești a multora din aceste obiecte, unul din criteriile care stau la baza acestei atribuirii constituindu-l „fragilitatea și rezistența mecanică scăzută” ³⁶ a acestor piese, indiferent de destinația lor.

În ceea ce privește volumul producției realizate de meșterii sătești, cel puțin două elemente contribuie la aprecierea acestuia ca fiind destul

³³ Aspect pus în evidență de încercările olarilor sătești de a realiza decorul în „brădu” care nici nu aparținea fondului local tradițional, nici nu apăruse în Suceava înainte de introducerea ceramicii cenușii aici. Încercările acestea nu s-au soldat, însă, cu o reușită deosebită, iar lipsa de experiență i-a făcut pe olarii din sate să aplice decorul chiar pe suprafețe nepotrivite.

³⁴ M. D. Matei, Em. I. Emandi, Octav Monoranu, *loc. cit.*, p. 54—56 (extras).

³⁵ M. D. Matei, Em. I. Emandi, *op. cit.*, p. 108—114.

³⁶ *Ibidem*, p. 78—88.

de redus, și anume : în primul rând, materia primă de care dispuneau meșterii sătești era destul de restrinsă sub raportul cantității, posibilitățile acestora de a-și procura minereul de fier limitându-se la resursele locale. În același timp, conținutul extrem de redus de metal util al acestor minereuri diminuă mult cantitatea de fier de care puteau dispune acești meșteșugari, ceea ce limita, în mod normal, volumul activităților lor, acesta constituind cel de-al doilea element de care trebuie să se țină seama. În aceste condiții, nu mai poate surprinde constatarea, foarte importantă, că numai circa 20 % din obiectele de metal descoperite în satele din împrejurimile Sucevei sînt rezultatul activității meșterilor sătești, restul obiectelor provenind din ateliere orășenești ³⁷.

Pe de altă parte, însă, pătrunderea masivă în sate a obiectelor de metal lucrate în ateliere orășenești, mai ales cu începere din secolul al XV-lea, are și alte explicații, ținînd, de data aceasta, de particularitățile activităților meșterilor din oraș. Astfel, adîncirea specializării în cadrul activităților de prelucrare a metalelor — proces care, începînd tocmai cu secolul al XV-lea, cunoaște un ritm destul de rapid — a permis nu numai creșterea continuă a volumului producției în cadrul fiecărei specialități, dar a făcut posibilă, în chip obiectiv, și continuă perfecționare a tehnicilor de producție, ceea ce a condus, implicit, la îmbunătățirea calității produselor lor. În acest sens, este de mare însemnătate constatarea prilejuită de analizele, amintite mai sus, efectuate asupra unor obiecte de metal descoperite în satele din jurul Sucevei, că pluralitatea tehnicilor folosite de meșterii din orașe în realizarea unei game variate de obiecte este însoțită de creșterea continuă a calității metalului utilizat ; drept urmare, duritatea și rezistența mecanică a acestor obiecte au crescut, obiectele realizate în atelierele orășenești avînd o perioadă de utilizare mult superioară în raport cu aceea a produselor meșteșugului rural ³⁸.

Pe aceeași linie se înscrie și o altă observație, și anume : începînd tot cu secolul al XV-lea (mai curînd cu finele acestuia), în cadrul aceluiași proces de specializare de care aminteam mai sus, se înregistrează, în mediul urban, și separarea tot mai accentuată a activității de reducere a minereului de aceea a prelucrării metalului, separare ce se produce nu numai sub raportul specificului activității, dar și ca loc de desfășurare ³⁹. Într-adevăr, dacă, pînă spre finele secolului al XV-lea, resturile de zgură, provenind de la operațiunile de reducere a minereului, se aflau, fără excepție, în preajma atelierelor în care se și prelucra metalul ⁴⁰, după această perioadă reducerea minereului este tot mai puțin ilustrată de descoperiri făcute în mediul urban, ceea ce face posibil să se admită că reducerea minereului, ca operație distinctă, se deplasa tot mai mult către locurile în care se extrăgea minereul, meșteșugarii din orașe procurîndu-și, pentru nevoile lor, numai lupele de metal, pe care le supuneau, apoi, în atelierele lor din oraș, operațiunilor specifice de prelucrare. Evident, acest continuu proces de specializare, inaccesibil meșteșugului rural, făcea ca produsele realizate în atelierele orășenești să întîmpine, practic, o rezistență minimă din partea mește-

³⁷ *Ibidem*, p. 87.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ În legătură cu aceasta, trebuie făcută precizarea că, indiferent de cadrul tehnologic în care se produce, fenomenul se înregistrează în toată lumea evului mediu (cf. B. A. Kolcin, *Černaja metallurgija i metalloobrabotka v drevnei Russii*, Moscova, 1953, p. 207).

sugului rural, care se vedea redus, prin forța lucrurilor, la o poziție de evidență inferioritate ⁴¹.

În același context, trebuie amintită și o altă realitate, ilustrată, mai ales, de descoperirile arheologice. Cercetări mai vechi sau mai noi au atras atenția asupra faptului că satele situate în lungul sau doar în apropierea unor drumuri comerciale de mai mare sau mai mică însemnătate au beneficiat de un acces timpuriu și constant la produsele vehiculate pe aceste drumuri. În acest sens, foarte ilustrative și concludente sînt de considerat descoperirile făcute la Borchişești ⁴² — sat situat pe malul stîng al apei Moldovei — ca și în alte locuri din hinterlandul Sucevei, situate în apropierea „drumului cel mare” ⁴³ ce ducea spre Bistrița transilvană, prin această ele beneficiind de posibilitatea de a-și procura numeroase produse realizate atît la Baia cit și la Bistrița.

Desigur, uneltele destinate practicării agriculturii sau unor meșteșuguri specializate, obiectele cu destinație casnică și întrebuințare curentă, piesele de armament sau cele de echipament militar nu sînt singurele obiecte de metal descoperite în satele avute aici în vedere. În afara lor, o importantă categorie este reprezentată de obiectele de podoabă, dar problemele pe care le ridică studiul acestei categorii de obiecte sînt sensibil deosebite și, de aceea, fac necesară o prezentare separată a lor.

Descoperite într-un număr destul de mare (și numai în necropole), obiectele de podoabă ilustrează deosebit de grăitor evoluția meșteșugului căruia își datorează existența. Puține pînă spre finele secolului al XIV-lea, ele sporesc numeric în cursul secolului al XV-lea, pentru ca în veacul următor să se producă și să circule într-un număr foarte mare, fiind aproape nelipsite din mormintele secolului al XVI-lea.

Cu excepția unor piese aparținînd, mai curînd, începutului secolului al XIV-lea și a căror origine dunăreană socotesc că ar putea fi afirmată fără rezerve serioase ⁴⁴ (fapt foarte important tocmai pentru ilustrarea marii mobilități a acestei categorii de obiecte), totalitatea obiectelor de podoabă descoperite în necropolele de la Liteni și Zaharești ⁴⁵ își află analogii perfecte printre descoperiri făcute în necropolele cercetate în Suceava (atît în cuprinsul orașului ⁴⁶, cît și pe platoul din fața Cetății de Scaun ⁴⁷). În lipsa oricărui indiciu că astfel de obiecte s-ar fi produs în vreunul din satele din împrejurimile Sucevei, sîntem obligați să admitem că *totalitatea*

⁴¹ Specialiștii afirmă că specificul producției și, mai ales, complexitatea proceselor tehnologice au făcut ca aria de răspîndire a produselor realizate în atelierele orășenești ale fierarilor să fie considerabil mai largă decît aceea (cu diametrul de circa 30 km) în care se constată difuzarea în mediul rural a altor produse ale meșteșugului urban. De exemplu, B. A. Kolcin apreciază că pentru produsele din fier, destinate unei largi întrebuințări (cuțite, foarfece, seceri, coase etc.), se poate admite o arie de difuzare de circa 50—150 km în jurul centrului producător (*ibidem*, p. 204). Evident opinia savantului sovietic este valabilă pentru regiunile în care orașele se află la distanțe foarte mari unul față de altul, ceea ce nu este și cazul țărilor românești, în cuprinsul cărora centrele urbane se succed la distanțe rareori mai mari de 50—60 km.

⁴² M. D. Matei, Em. I. Emandi, O. Monoranu, *loc. cit.*, p. 25—41 (extras).

⁴³ M. D. Matei, Em. I. Emandi, *op. cit.*, p. 87.

⁴⁴ M. D. Matei, Em. I. Emandi, O. Monoranu, *loc. cit.*, p. 80—81 (extras).

⁴⁵ *Ibidem*, p. 104—130 (extras).

⁴⁶ Pentru perioada avută aici în vedere, cele mai importante necropole descoperite pe teritoriul Sucevei sînt cele din jurul bisericii Sf. Dumitru, de la punctul „Drumul național”, din sectorul „Șipol” și, parțial, necropola aferentă bisericii fostei Mitropolii a Moldovei (cu hramul Sf. Ioan cel Nou — cel martirizat la Cetatea Albă).

⁴⁷ Descoperirile făcute în această necropolă sînt numai parțial cunoscute, complexul nefăcînd, încă, obiectul unei publicări exhaustive. Pînă la o astfel de valorificare a complexului amintit, cf. SCIV, 4, 1953, 1—2, p. 356—364; SCIV, 5, 1954, 1—2, p. 285—286.

acestor podoabe provine din oraș⁴⁸; concomitent cu aceasta, faptul că numărul obiectelor de podoabă descoperite în sate crește pe măsură ce se înaintează în timp capătă o dublă semnificație: în primul rînd, creșterea volumului producției meșteșugarilor specializați⁴⁹ permite pătrunderea în mediul rural a unui număr sporit de obiecte de podoabă; în al doilea rînd, creșterea volumului producției și trecerea la o producție de serie mare nu mai limitează posibilitatea procurării acestor obiecte numai de către oamenii oarecum mai înstăriți, ci permite accesul la ele și altor cumpărători, în primul rînd datorită scăderii prețului podoabelor.

În rîndurile precedente, atrăgeam atenția asupra faptului că cercetările de pînă acum nu au furnizat date care să ateste producerea obiectelor de podoabă în satele din hinterlandul Sucevei. În același timp, însă, nu se poate eluda o întrebare deloc lipsită de importanță: toate obiectele de podoabă descoperite în satele din împrejurimile Sucevei provin din atelierele acestui oraș?

Descoperiri curente de obiecte de podoabă atestă circulația foarte amplă a unor tipuri de astfel de obiecte, cel mai adesea cerceii cunoscînd o atît de pronunțată similitudine, încît cercetătorii se văd obligați să admită generalizarea unor tipuri, aproape la nivelul întregii Moldove. Desigur, evoluția gusturilor cumpărătorilor ar putea constitui una din explicațiile răspîndirii mai largi pe care o cunosc unele tipuri de cercei, tot așa cum numărul mai mic al altora, de o calitate superioară, își află o explicație plauzibilă în prețul mai ridicat al lor, ceea ce face ca ei să fie accesibili numai unor oameni cu stare materială mai bună. Dar, dacă este sigur că producerea podoabelor mai scumpe (ca material din care sînt lucrate și, eventual, chiar ca model mai complicat) se făcea la comanda solicitatorului, în cazul podoabelor de *serie mare* și aparținînd unor tipuri comune credem că este obligatoriu să se admită că astfel de obiecte se executau numai în ateliere orașenești, fără să fie, însă, exclusă și eventualitatea generalizării unor tipuri de obiecte, prin transmiterea unor modele și tipare de la un atelier la altul și de la un centru la altul.

Că astfel de ateliere existau în mediul urban nu poate fi nici o îndoială (în acest sens stînd mărturie una din descoperirile de la Suceava)⁵⁰, dar

⁴⁸ O situație similară se admite și pentru proveniența descoperirilor făcute în necropole aflate în preajma altor centre urbane. În acest sens se pronunță și autorii cercetărilor de la Hudum-Botoșani: „Multe din obiectele descoperite la Hudum depășesc prin măiestria cu care au fost lucrate posibilitățile tehnice ale meșteșugarilor obișnuiți de la sate. Este normal să ne gîndim deci că proveniența lor se datorează meseriașilor din centrele urbane în curs de formare din ținuturile învecinate... Hudumul se afla în imediata vecinătate a drumului ce ducea de la Botoșani la Suceava...” (V. Spinei, Rodica-Popovici-Baltă, în volumul *Din trecutul orașului Botoșani*, Botoșani, 1974, p. 131).

⁴⁹ În acest domeniu de activitate (în afara *prelucrării* fierului, încă și mai semnificativă din acest punct de vedere), și la Suceava se verifică justetea opiniei generalizatoare a lui Robert Fossier, potrivit căreia „le nombre des artisans d'un métier n'implique pas une équivalence avec leurs rôles économique ou politique: plus le métier est médiocre, plus modestes seront leur entreprises, plus nombreux les ateliers” (R. Fossier, *Histoire sociale de l'Occident médiéval*, Paris, 1970, p. 256). După cum se știe, pe teritoriul Sucevei medievale, dovezile materiale ale existenței „bijutierilor” sînt foarte puțin numeroase (sau, poate, au fost prea puțin identificate pînă acum), ceea ce ar putea constitui un indiciu că volumul producției respectivelor ateliere era suficient de mare, pentru a acoperi cererile unui mare număr de solicitanți.

⁵⁰ M. D. Matei, *Istoria orașului Suceava pînă la mijlocul secolului al XVI-lea* (sub tipar); pentru detalii, cf. M. D. Matei, Ștefan Olteanu, SCIV, 12, 1961, 1, p. 121—131 și SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 776. În afara descoperirii atelierului din sectorul I R C, în sprijinul afirmării existenței unor astfel de ateliere pot fi invocate numeroase creuzete, pe pereli cărora se păstrează urme de bronz sau de argint, aflate, mai ales, în gropi cu resturi menajere, în mod special în sectorul „Șipot”.

ceea ce ar fi foarte important de știut este tocmai modul în care produsele lor ajungeau pe „piața” satelor. În ceea ce mă privește, în ciuda faptului că documente scrise interne vorbesc limpede despre practicarea comerțului itinerant cu produse (uneori) de volum mare și valoare mică (oale, cojoace etc.), comerț practicat de meșteșugarii din satele unor mănăstiri⁵¹, am foarte serioase rezerve în a accepta practicarea unui comerț de același caracter și în cazul obiectelor de podoabă (afară doar de zilele în care aveau loc târgurile periodice, prilejuite de anume sărbători religioase). Dat fiind faptul că multe obiecte de podoabă erau lucrate din metale prețioase, ceea ce făcea necesară păstrarea lor în condiții sigure, rămân la părerea că vânzarea obiectelor de podoabă se făcea în oraș, de către chiar meșterii care le produceau, abia mai târziu intervenind negustorii intermediari.

Încercarea de a stabili măsura în care Suceava a putut influența dezvoltarea economică a satelor din hinterlandul ei nu se poate limita, desigur, la urmărirea procesului pătrunderii pe piața satelor a produselor realizate de meșteșugarii din oraș și nici la evidențierea faptului că unele din activitățile meșteșugărești din sate au putut progresa, sub influența producției orășenești. Oricât ar fi de adevărat că acest din urmă fenomen s-a produs în realitate, latura pozitivă a relațiilor economice dintre oraș și satele din hinterlandul său nu este și singura ce se cuvine evidențiată. Chiar dacă descoperiri arheologice fac sigură practicarea multor meșteșuguri specializate în mediul rural, tot atât de sigur este și faptul că atât gradul de specializare a unor meșteșuguri în cadrul orașului, cât și diminuarea continuă a timpului rezervat activităților agricole de către meșteșugarul urban au făcut ca între sate și orașul în jurul căruia gravitau să apară deosebiri din ce în ce mai accentuate.

În primul rând, chiar în cadrul unor meșteșuguri rurale caracterizate printr-un nivel tehnic destul de ridicat (olăria, de pildă), se înregistrează o continuă rămânere în urmă, în raport cu activitățile similare desfășurate în cadrul orașului, în ciuda faptului că olarii din sate aveau asigurate largi posibilități de desfacere a produselor lor. Același lucru se poate spune și despre metalurgie, nivelul priceperilor tehnice ale meșterilor sătești rămânând relativ modest; pe de altă parte, pare foarte plauzibil că, pe măsura trecerii timpului, chiar gama tipologică a producției acestora s-a diminuat, dar pentru aceasta trebuie invocată drept explicație nu numai concurența produselor orășenești, ci și cantitățile cu totul limitate de materii prime, care stăteau la dispoziția meșteșugarilor din sate. Într-adevăr, în timp ce orășeanul își putea procura cantități suplimentare de fier și prin intermediul comerțului extern, omologul său din sat era ținut să utilizeze aproape numai resurse locale, destul de modeste⁵².

⁵¹ Faptul că în actul din 23 februarie 1453 — prin care voievodul Alexandrela corda mănăstirii lui Iatco, din Suceava, dreptul să-și întemeieze un sat chiar în hotarul orașului — se dădea locuitorilor acestui sat („fie că vor fi meșteri sau coșocari sau orice fel de meșter” — *DRH. A. Moldova*, 2, p. 39) voie de a umbla prin țară și a-și vinde liber mărfurile, fără să se facă și precizarea că aceasta ar fi fost o favoare deosebită, ar putea constitui o dovadă că practica respectivă era destul de curentă. O confirmare a acestei opinii ar părea că este adusă de un privilegiu similar, acordat lăranilor din satul Negoiești, sat al episcopului Tarasie al Romanului (Actul din 13 martie 1466 — *Documentele lui Ștefan cel Mare*, ed. I. Bogdan, 1, p. 97).

⁵² De la aceasta făceau excepție, firește, meșteșugarii care lucrau pentru mănăstiri sau pentru boieri, beneficiarii asigurând cantitățile de fier necesare. Dealtfel, mi se pare absolut normal ca acești meșteșugari să fi beneficiat, în general, de condiții mai bune de lucru, în comparație cu restul meșteșugarilor din mediul rural (V. și opinia ușor diferită a lui Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV și XV*, București, 1973, p. 138).

Literatura de specialitate exprimă, fără rezerve, opinia că imaginea oraşului medieval european ar fi nu numai incompletă dar şi falsă, dacă în conturarea ei nu ar ocupa un loc important şi activităţile agricole, situaţia fiind valabilă pentru definirea caracterului complex al economiei *ori-cărui* oraş medieval⁵³, inclusiv a marilor oraşe-republici italiene. Pentru a clarifica şi mai bine lucrurile, este necesar să se precizeze că nu este vorba numai despre activităţi legate de grădinărit, pomicultură, viticultură sau de ramuri mai mult sau mai puţin specializate, ci despre agricultura mare, producătoare de cereale, ca şi despre creşterea vitelor.

Desigur, oraşele medievale româneşti nu pot fi imaginate ca făcând excepţie de la acest tablou, şi aceasta nu numai pentru că amintitul context european ar obliga la astfel de analogii, ci pentru că documente scrise interne vorbesc limpede despre activităţile agricole ale oraşenilor din ţările româneşti. În cazul Sucevei, conţinutul aceluşi binecunoscut document din anul 1453⁵⁴, atît de des folosit în ilustrarea activităţilor agricole *sistematice şi permanente* ale locuitorilor oraşelor noastre medievale, este pe deplin confirmat de numeroase descoperiri arheologice. Dintre acestea din urmă, uneltele agricole descoperite în locuinţe sau în nivelurile de locuire corespunzătoare secolelor XV—XVII, precum şi gropile pentru păstrarea cerealelor⁵⁵ ni se par cele mai semnificative.

Aceasta este, însă, numai o faţă a lucrurilor. Cealaltă — mult mai importantă pentru discuţia de faţă — este reprezentată de *dependenţa aproape totală* a meşteşugarilor din Suceava de produsele agricole şi materiile prime furnizate de satele din împrejurimi (şi nu numai). Într-adevăr, este greu de conceput activitatea zilnică normală a butarilor din oraş, fără cantităţile de grîu, mei, secară etc. pe care nu le puteau furniza decît locuitorii satelor, tot aşa cum nici tăbăcarii, cojocarii, ciubotarii, curelarii ş.a. nu şi-ar fi putut desfăşura activităţile lor (care par să fi constituit o componentă importantă a economiei Sucevei medievale)⁵⁶, fără ca lumea satelor să le fi asigurat cantităţi importante de materii prime. De asemenea, prelucrarea osului⁵⁷ este de neconceput fără furnizarea unor însemnate cantităţi de materii prime, de către gospodăriile ţărăneşti.

Desigur, ar fi destul de riscant să se atribuie numai satelor din hinterlandul Sucevei calitatea de furnizoare de materii prime pentru satisfacerea diferitelor nevoi ale oraşului. Oraşenii îşi procurau atît o parte a hranei cît şi materiile prime, necesare activităţilor lor meşteşugăreşti, în primul rînd în funcţie de condiţiile mai avantajoase pe care le ofereau o zonă sau alta a ţării. Într-o astfel de judecată, însă, nu trebuie neglijată nici realitatea

⁵³ Amintesc, aici, opinia generalizatoare a lui G. Duby (*L'économie rurale et la vie des campagnes dans l'Occident médiéval-France, Angleterre, Empire, IXe—XVe siècles*, Paris, 1962, p. 223): „La part des activités paysannes demeura toujours considérable dans l'économie des villes médiévales, et le bourg, surtout lorsqu'il restait petit, n'était en fait qu'une simple croissance très engagée dans la campagne qui l'avait fait naître. En raison de cette étroite symbiose, chaque ville produisait donc elle-même une bonne part de sa subsistance”.

⁵⁴ DRH, A, Moldova, 2, p. 39.

⁵⁵ În funcţie mai puţin de datare, cît mai mult de apartenenţa etnică şi starea socială a proprietarului locuinţei în interiorul sau în preajma căreia se aflau, gropile de bucate au forme şi dimensiuni destul de variate. Ceea ce le apropie, însă, pe toate, este acurateţea cu care sînt lucrute şi mai ales starea de conservare, excepţională în aproape toate cazurile.

⁵⁶ M. D. Matei, *Istoria oraşului Suceavă pînă la mijlocul secolului al XVI-lea* (sub tipar).

⁵⁷ Cele mai consistente (dar nu şi singurele) descoperiri arheologice, care atestă practica acestui meşteşug pe teritoriul Sucevei, s-au făcut în sectorul „Şipot”. În mod obişnuit, este vorba, mai ales, de fragmente de coarne de cerb, aflate în curs de prelucrare, iar cantităţile de oase descoperite atestă o activitate foarte amplă a acestor meşteşugari.

concretă a existenței și a celorlalte orașe ale țării, interesate, și ele, să-și procure cele necesare traiului orașenilor și activităților specializate ale acestora⁵⁸. Or, mai ales această ultimă realitate pare să impună acceptarea ideii că locul principal în aprovizionarea Sucevei cu produse agricole și cu materii prime revenea tot satelor din hinterlandul mai apropiat sau mai îndepărtat al orașului.

La capătul acestor aprecieri și considerații, pare posibilă formularea citorva încheieri, vizînd caracterul și consecințele relațiilor economice, stabilite, în decursul veacurilor XIV—XVI, între Suceava și hinterlandul orașului, cu perspectiva ca aceste încheieri să fie, cel puțin în parte, valabile și pentru caracterizarea relațiilor dintre oraș și sat, în general.

Prima concluzie care se degajă din analiza faptelor expuse în paginile precedente este aceea că în prima perioadă de existență a orașului constituit ca atare, perioadă care a durat pînă către deceniul nouă al secolului al XIV-lea, Suceava nu a putut exercita nici un fel de influență activă asupra satelor din hinterlandul său. Această situație se explică, în primul rînd, prin împrejurarea că orașul însuși dispunea de o capacitate economică limitată și avea o activitate productivă insuficient de diversificată. Dacă la aceasta se adaugă faptul că Moldova perioadei respective era lipsită de un mijloc de schimb adecvat — monedele de argint emise de voievodul Petru I Mușatinul avînd o valoare ridicată și fiind, în consecință, mai greu accesibile mării mase a populației țării — se va putea explica și mai bine realitatea menționată. De fapt, situația ce se va constata în perioada imediat următoare nu va face decît să confirme aprecierea de mai sus.

Ultimii ani ai secolului al XIV-lea și primii ani ai celui următor vor cunoaște o Suceavă cu un potențial economic sensibil superior celui din perioada precedentă, și tocmai de aceea se poate considera că ei reprezintă, cronologic vorbind, începutul unei noi perioade, în evoluția raporturilor economice ale orașului cu satele din hinterlandul său. Chiar dacă schimburile de produse dintre orașul aflat în plină dezvoltare și satele din hinterlandul său au început să cunoască o intensificare, sesizabilă arheologic, abia după ce voievodul Alexandru cel Bun va emite prima monedă divizionară (de aramă) a țării (monedele anepigrafe, din anul 1408), încă înainte de această dată s-a produs pătrunderea în mediul rural a unor produse meșteșugărești realizate în Suceava, fără însă ca prin aceasta să se fi influențat, într-un fel sau altul, producția meșteșugului sătesc.

Există motive ca această a doua perioadă, a cărei durată aproximativă ar putea fi limitată între deceniul nouă al secolului al XIV-lea și finele primului deceniu al secolului al XV-lea, să poată fi caracterizată prin simpla pătrundere a produselor meșteșugului urban în sate, fără ca acestea să fi avut și *cînd* să înceapă a exercita o influență pozitivă asupra meșteșugului rural, sau cel puțin o influență care să fi determinat realizarea unor progrese mai mult sau mai puțin vizibile. Spunînd aceasta, ne grăbim să adăugăm că există, totuși, și o excepție de la aprecierea de mai sus, excepție reprezentată de meșteșugul olăriei, care, sub influența sigură și ușor

⁵⁸ S-ar părea că, în anumite domenii, creșterea capacității de producție a meșteșugarilor din Moldova era ajunsă la un asemenea grad, încît aceștia au trebuit să-și procure o parte din materiile prime, de care aveau nevoie, și în alara granițelor Moldovei. Acesta este, cred, sensul care trebuie dat plîngerilor repetate ale meșterilor transilvăneni împotriva moldovenilor, de care se vedeau concurenți pe piața pieilor, chiar în Transilvania (cf. Hurmuzaki, XV, p. 61; cf. și V. Neamtu, SCȘ Iași, 2, 1951, 1—2, p. 531 și urm.).

vizibilă a activităților similare din mediul orășenesc sucevean, înregistrarea progrese certe, încă la finele secolului al XIV-lea. Deși importantă pentru cunoașterea modului în care producția meșteșugărească din orașe influențează pozitiv pe cea din lumea rurală, această excepție păstrează, totuși, o semnificație limitată, și ar fi, oricum, nejustificate absolutizarea și generalizarea observațiilor făcute în domeniul amintit.

Etapă următoare, a treia, al cărei început ar putea fi situat în deceniul doi al secolului al XV-lea și care durează, în linii mari, până la mijlocul secolului al XVI-lea, chiar dacă înregistrează anume oscilații, păstrează, în general, caracteristica esențială a pătrunderii masive pe piața satelor a mărfurilor de proveniență orășenească. Concomitent, se înregistrează o solicitare tot mai intensă de către orășeni a produselor agricole și a materiilor prime, furnizate, tradițional, de lumea satului.

Această nouă etapă, care nu este decît o consecință firească a dezvoltării economiei specific urbane a Sucevei, are nevoie să fie nu numai consemnată, ci și definită, din punctul de vedere al avantajelor pe care le-a adus fiecăruia dintre parteneri intensificarea raporturilor economice dintre oraș și sat. Or, din acest punct de vedere, singura concluzie ce se desprinde este aceea că orașul s-a aflat, fără excepție, într-o situație privilegiată în raport cu satul. Această situație avantajoasă a decurs din însăși calitatea pe care o avea orașul, de *furnizor de produse meșteșugărești*, în timp ce *satul a rămas furnizorul tradițional al produselor agricole și al materiilor prime*, care se prelucrau în atelierele orășenești. Tocmai în această realitate, caracteristică întregului ev mediu și nu numai țărilor românești, trebuie căutată esența opoziției⁵⁹ de interese dintre sat și oraș, opoziție care nu a avut caracter conflictual, sau care nu s-a manifestat ca atare decît în rare cazuri.

DIE WIRTSCHAFTLICHE ROLLE DER STADT SUCEAVA UND SEIN EINFLUSS AUF SEIN NÄCHSTLIEGENDES HINTER- LAND IM XIV.—XVI.Jh.

ZUSAMMENFASSUNG

Die europäische Geschichtswissenschaft wendet eine besondere Aufmerksamkeit der Frage der systematischen und komplexen Beziehungen zwischen den mittelalterlichen Städten und den Dörfern aus ihrem Hinterland, wobei besonders auf die Eigentümlichkeit der jeweiligen geographischen Zone, nicht nur in Funktion des Alters des städtischen Lebens, sondern auch ausgehend von der Ausdehnung und dem Profil des wirtschaftlichen Lebens der städtischen Zentren aus der Zone eingegangen wird. Aus diesem Blickwinkel betrachtet, kann man behaupten, dass die Erforschung der Stadt Suceava genügend fortgeschritten sind. Man ist zu eigem genauen Kenntniss Formen der wirtschaftlichen Beziehungen der Stadt mit den Dörfern aus ihrem Hinterland gelangt, ein Umstand der durch die, in einem Umkreiss von 20 Km um Suceava, in zahlreichen Dörfern unternommenen archäologischen Ausgrabungen, möglich wurde.

⁵⁹ K. Marx, *Forme premergătoare producției capitaliste*, București, 1956, p. 17.

Eine befriedigende chronologische Einordnung, führte zur Definition der Etappen in denen die Erzeugnisse der Handwerker aus Suceava in den Dörfern des Hinterlandes eingedrungen sind. Ausgehend davon, konnte der Einfluss dieser Erzeugnisse auf die handwerkerliche Produktion aus der dörflichen Welt um Suceava festgelegt und geschätzt werden. Auf Grund zahlreicher und verschiedener Beobachtungen konnten, chronologisch betrachtet, drei grosse Etappen in den obengenannten Beziehungen, jede mit ihren kennzeichnenden Merkmale, definiert werden. So stellt es sich heraus dass in der ersten Etappe der wirtschaftlichen Beziehungen der vollständig gegründeten Stadt Suceava mit den Dörfern aus ihrem Hinterland, eine Etappe die im vorletzten Jahrzehnt des XIV. Jh. ihren Abschluss findet, wegen der schwachen Eindringung der städtischen Erzeugnisse in der dörflichen Umwelt, man von keinem Einfluss der städtischen Erzeugnisse auf den dörflichen Handwerk sprechen kann.

Die Intensifizierung dieses Eindringens, sowie die grossartige Entwicklung der spezialisierten Produktion in Suceava hat, angefangen mit dem Anfang des XV.Jh., zu einem ganz klarfassbaren Einfluss der dörflichen Produktion geführt, ein Umstand der in dem beschränkten Aufnehmen, mit nur teilweise positive Ergebnisse von den dörflichen Meister von Formen und Techniken aus der naheliegenden Suceava, seinen Niederschlag findet. Gleichzeitig, wegen der Interesselosigkeit der dörflichen Verbraucher, wurden manche Erzeugnisse von den dörflichen Handwerker nicht erzeugt, aber auch ihre Produktion in der Stadt drastisch beschränkt, ein Beispiel für die Art und Weise in welcher der dörfliche Markt die städtische Produktion beeinflussen kann.

Diese zweite Etappe erstreckt sich fast im ganzen auf das XV.Jh.. Ihr folgt dann eine dritte Etappe, die in dem letzten Viertel des XV.Jh. bis zum Ende des XVI.Jh. eingegliedert werden kann. Viel mannigfaltiger vom Blickwinkel seines Inhaltes und seiner Ausdrucksformen, kennzeichnet sich diese Periode durch den massenweisigen Eindrang der Erzeugnisse des Städtischen Handwerks auf dem dörflichen Markt, eine Erscheinung die von verschiedenartigen Nachwirkungen auf die Entwicklung des dörflichen Gewerbes begleitet ist. Auf dem Gebiet der Töpferei, der Leder- oder Knochenbehandlung, erreichen die dörflichen Gewerbe, unter dem Einfluss der städtischen, einen hohen Blütestand. Im Gegenteil dazu, fällt die Metallverarbeitung und vor allem die Goldschmiedekunst, in einem starken Rückstand, was dazu geführt hat, dass bis zu einem hohen Prozentsatz (ungefähr 80 %) die städtischen Erzeugnisse von Eisenstücke für den häuslichen Gebrauch und vollständig die Schmucksachen aus der Stadt bezogen wurden.

Gleichzeitig, bleibt das Dorf der Lieferant fast aller landwirtschaftlichen Erzeugnisse, und Rohstoffe, notwendig für das Leben der städtischen Bevölkerung und ihrer handwerkerlichen Tätigkeiten. Alle diese Beziehungen bestätigen die untergeordnete Position des Dorfes im Vergleich zur Stadt, wobei der letzte sich als der wichtigste Nutznießer der wirtschaftlichen, konstanten Beziehungen mit der dörflichen Umwelt sich entpuppt.